

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩ.
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗΣ
ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΜΕΡΙΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΞΗΚΟΣΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1957

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.ΙΤ.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Δ. ΚΑΤΑΡΤΖΗ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ *

ΕΚΔΟΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ : Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Ὦντας ἀντίφασι δυὸ διάφορα πράγματα νὰ εἶναι καὶ ἓνα κατὰ τὸ αὐτὸ, τὰ ἑλληνικὰ καὶ ῥωμαϊκὰ εἶναι δυὸ γλώσσαις καὶ ὄχι μία· δηλ. ἡ μία πρωτότυπη καὶ ἡ ἄλλη παράγωγη. Τοῦτο φαίνεται ἐξ ἐπαγωγῆς, καὶ εἶναι βέβαια δυὸ γλώσσαις· καθὼς καὶ ἡ λατινικὴ εἶν' δυὸ μὲ ταῖς νεώτεραις παράγωγαίς ἀπ' αὐτήνα, τὴν ἰταλικὴν καὶ φραντζέζικην καὶ σπανιόλικην καὶ βλάχικην. Τὸ αὐτὸ πρᾶγμα τὸ δείχνει καὶ ἡ αἴσθησις, ὅτι καθὼς ἓνας Λατῖνος δὲν νοιώθει τί τὸν λέγ' ἓνας Ἰταλός, Φραντζέζος, Ἰσπανός, Βλάχος, καὶ καθὼς ἓνας Ἀράβης ἢ Πέρσης δὲν καταλαβαίνουν ἓναν Τούρκο, καὶ ἐναλλάξ, ἔτσι καὶ ἓνας Ἑλληνας τὸν Ῥωμῆο, ἢ αὐτὸς ἐκείνον. Καθὸ ἄλλη γλῶσσα λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ἢ ῥωμαϊκίαν, ἔχει διαφορὰ ἀπ' ἐκείνην στὰ φωνήεντα καὶ τὴν ποσότητά τους, ταῖς διφθόγγους, τὰ σύμφωνα, τὴν προφορὰ καὶ προσφῶδια, στὰ πάθη τῶν λέξεων καὶ τῆς συναλοιοφαίς, στὴν κλίσι τῶν ὀνομάτων καὶ σχηματισμὸ τῶν ῥημάτων, στὴν σύνταξι καὶ σύνθεσι, φράσεις καὶ ἰδιωτισμούς· ὅθεν αὐτὴ τὴν διαφορὰ τὴν δεχόμεσθε γιὰ νόμιμη, καὶ τὴν ἄλλη ποὺ μένει στὰ ἴδια πράγματα κατὰ τὰ ἑλληνικὰ, τὴν ἀποβάλλομε σὰν ξένη, καθὼς τὸ ἀκολουθοῦν καὶ ἡ ἀνώτεροις παράγωγαίς γλώσσαις μὲ τῆς ἰδικαῖς τους πρωτότυπαις· εἶδὲ καὶ κἀνέννας ἀφ' οὗ γινώριση τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀρχαιολογίας ἔρωτι δὲν πάγ' ἡ καρδιά του νὰ τῆς εἰπῆ δύο, ἅς μετρήσῃ τὴν διαφορὰ τους πάθη ποσοῦ καὶ ποιοῦ, κ' αὐτήνα ἕκτη διάλεκτο ἑλληνικὴν.

Ἐπειδὴ ὁμοίως, πάλε, σὲ ὄλο τὸ μεταφυσικὸ σῶμα τῆς ῥωμαϊκῆς γλώσσας βλέπουμε κάποιαν διαφορὰ ἀναμεταξύ τους, καὶ αἰσθανοῦμαστε νὰ μερίζετ' αὐτὴ σὲ διαλέκτους κατὰ θέματα καὶ κατ' ἐπαρχίας, κατὰ δήμους καὶ συνοικισμούς, ἔστοχαστήκαμε ὅτι σ' ἓναν ποὺ ἐπιχειρῶνται τὴ καλλιέργειά της, πρέπει ὄχι ἐκ τοῦ παρισταμένου, ἀλλὰ μετὰ λόγου νὰ προχωρῆ εἰς αὐτήνα, βάνωντας δυὸ ἀρχαῖς: πρῶτα τὴ χρῆσι, καὶ ἐκεῖ ποὺ ὀδηγεῖ ἢ δὲν τυραννεῖ αὐτὴ, τὴν ἀναλογία· καθὼς ἦταν καὶ εἶναι τοῦτο κ' ἡ διάλεκτοι σ' ὄλαις ταῖς γλώσσαις τῆς οἰκουμένης.

Ὅθεν ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ εἶν' ἐν χρῆσει σ' ὄλο τὸ ἔθνος μας, ἐπήραμε τὰ γενικώτερα, καὶ ἀφήσαμε τὰ μὴ τοιαῦτα, δηλονότι θεωρῶντας τὰ φωνήεντά τους, ἐλάβαμε τὰ κοινότερα πέντε κ' ἐπαρλείψαμ' ἓνα δασύ ἰῶτα ποὺ προφέρνεται σὲ κάποια μέρη τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ τέτοιο τούρκικο φωνῆεν, τὸ εὐρισκόμενον προτῆτερα ἢ ὕστερώτερα ἀπὸ τὰ δασέα τους σύμφωνα· αὐτὸ τὸ φωνῆεν εὐρίσκεται σὲ κάποιαις λέξεσι καὶ στὴν Πόλι, οἷον κινὰς (ἢ πόα κύπρος) καὶ τὰ παραπλήσια, καὶ πρέπει νὰ τὰ ἐκφέρουμε ἔτσι, ὅσο νὰ γλυτώσουμε ἀπὸ ταῖς ἐθνικαῖς λέξεσι ποὺ τὰ ἔχουν. Ὅμοίως βλέποντας καὶ τὰ σύμφωνα, ἐπήραμε πάλε τὰ κοινότερα σ' ὄλους, ποὺ μαζί μὲ τὰ ἑλληνικὰ συμποσοῦνται εἴκοσι δυὸ· ἓνα ὁμοίως σιελῶδες σίμα, ποὺ προφέρεται ἰδιαζόντως σὲ μερικὰ μέρη τῆς Ρούμελης, καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ «γ'» τούρκικο γράμμα τ' ἀφήσαμε· ὡσὰν ὁποῦ (καθὼς κἀνέννας) κι' ἐμεῖς δὲν εἶχαμ' ἐξουσίαν νὰ παραδράμομε τὰ πέντε ἐπίσασκτα σύμφωνα, ἀφ' οὗ εἶν' ἐνεργεῖα κοινὰ στὸ ἔθνος, μήτε νὰ κάμομε κοινὸ τὸ κατὰ μέρος ἓνα φωνῆεν ἢ σύμφωνο, ὦντας ἰσχυρότατος λόγος οἱ κατὰ μέρος ν' ἀκολουθοῦν τὸ καθόλου, κι' ὄλοι κοινῶς νὰ ἐπιμένουν στὰ κείμενα γενικώτερα.

Στὰ ἐπίλοιπα ἀκολουθήσαμε τὸν ἰδιωτισμὸ τῆς μητρόπολις τοῦ ἔθνους· ὡσὰν ὁποῦ

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος.

σὲ κάθε πολιτείας καθέδρα ὄντας συναγμέν' οἱ ἄριστοι τοῦ γένους συντυχαίνουσι κοινότερον τὴν κοινὴν γλῶσσαν καλλίτερον ἀπὸ ταῖς διαλέκτους καθ' ἐπαρχίας· λοιπὸν προφέρνουμε καὶ τονίζουμε κατὰ τὴν πολιτικὴν προφορὰ καὶ προσῳδία τῆς λέξεως, κλίνουμι ὁμοίως τὰ ὀνόματα, καὶ σχηματίζουμε τὰ ῥήματα· τὸ αὐτὸ ἀκολουθοῦμε στὰ πάθη, ταῖς συναλοιφαῖς, τὴ σύνταξι, τὴ σύνθεσι, τὴ φράσι καὶ τοὺς ἰδιωτισμούς· ὡσάν ὅπου δὲν εἶν' ἱκανὸς λόγος γιὰ τὴν προτιμηθῆ αὐτ' ἢ ἐκείνη ἢ ἐπαρχία, κ' ὄχι ἢ μητρόπολι ὀλωνῶν, μάλιστα εὐλογώτερον κρίνεται νὰ τὴν ἀκολουθοῦν αὐτήν· ὅλαις, παρὰ αὐτὴν μὲ ἄλλαις ν' ἀκολουθῆ μιὰν ἄλλην· γιὰ τὴν τότε θέλουν διισχυρίζονται ὅλαις ἐπίσης νὰ τῷχουσι τοῦτο, καὶ νὰ μὴ ξεδιαλέγεται ποτέ καλὸ γιὰ τὴν πολιτεία.

Ἡ ἐθνικαῖς λέξεις ποὺ μὲ πολυκαίρῳ ἀνεπαίσθητως ἐρρίζωσαν κ' ἀπλώσαν στὴν κοινὴν γλῶσσαν, εἶν' ὅλαις νόμιμαίς γιὰ τὴν οἰκειακὴν συνομιλίαν· δὲν πρέπει ὅμως τὸ ἴδιον νὰ εἶναι καὶ στὴ συγγραφὴν ὡσάν ὅπου δὲν κρίνουμε νὰ τυχαῖν νὰ ταῖς μεταχειρίζουμασθ' ὅλαις· ἀλλὰ μόν' ἐκείναις ποὺ ἔγιναν ὄροι σταῖς ἐπιστήμασι καὶ τέχναις, ὅσο νὰ βάν' ὁ καιρὸς ἐκ προσαγωγῆς ἄλλαις δικαῖς μας στὸν τόπον. Ἐτὶ οἱ Ῥωμαῖοι μας στα νομικὰ οἰκειοποιήθησαν ὄρους λατινικούς, κ' ὕστερον ἀπὸ λίγους λίγους τοὺς ἄλλοις, καὶ ἔβαζαν ἑλληνικούς· ἔτι καὶ τώρα οἱ Νέμετσοι καὶ Ροῦσσοι παστρεύουσι λίγο τὴν γλῶσσαν τοὺς ἀπ' τὰ λατινικά.

Μιὰ λέξι ποὺ εἶν' ἐθνικὴ, καὶ στὸν αὐτὸν καιρὸν ἔχει καὶ συνώνυμη ξωμερίτικη, προτιμῆται στὴν οἰκειακὴν συνομιλίαν· σὲ σύγγραμμα ὅμως, ἢ ξωμερίτικη, σάν οἰκεία στὸ ἔθνος μας· μέσ' στὰ ξωμερίτικα, πάλι, τὰ μανιάτικ' ἀρμόζει νὰ χουσι προτίμησι, σάν ἀνεπίμικτα ὅλων με φωναῖς ξενικαῖς.

Τὰ Ῥωμαῖκα (τέτοια καθὼς εἶναι τώρα) ἔχοντας μακρὸν καὶ βραχύ, εἶν' κατὰ τοῦτο ἴσως μὲ τ' ἀραβικά, μὲ τὰ πέρσικα, μὲ τὰ τούρκικα· ἔχοντας ὄχι διφθόγγους, πλησιάζουσι μὲ τοῦτο στὰ φραντζέζικα, ποὺ ἔχουσι ἔντεκα παραπάν' ἀπ' ὅλαις· πλουτῶντας πλὴν ἡμιδιφθόγγους, τριφθόγγους, ἀναστροφικὸν καὶ τόνον, πράγματα ποὺ δὲν τὰχει στὴν ὕψ' ἡλιον καμμιά τωρινὴ γλῶσσα, γένουσι μελωδικὰ κ' ἀνώτερον ἀπ' ὅλαις κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν· μ' ὅλον τοῦτο ὅσο γιὰ ταῖς λέξεις εἶν' ἀμύπητα ὡσάν ὅπου ὄντας μιὰ γλῶσσα, ποὺ δὲν ἔχει σχεδὸν ἐπιστήμασι καὶ τέχναις γραμμέναις σ' αὐτήν, ἔπειτα ἀναγκαστικῶς νὰ τὴν ἐλλείπουσι λέξεις καὶ ὄροι· ὅθεν ἢ ἑλληνικὴ, ἢ λατινικὴ κ' ἢ νεώτεροις παιδεμέναις γλώσσαις, προτοῦ νὰ φιλοσοφήσουσι, ὄντας χωρὶς ὄρους καὶ πολλαῖς λέξεις, ἦσαν ἐκεῖνο ποὺ φαίνονται τὰ Ῥωμαῖκα μας σήμερον· ἄρα γιὰ νὰ γέν' ἡ γλῶσσα μας σάν κ' ἐκείναις, ἔχουμε χρεῖα νὰ πάρουμε θύραθεν λέξεις καὶ ὄρους.

Ἀπ' αὐτὰ λοιπὸν μπορούμι εὐκολώτατα νὰ πάρουμε ἀπὸ τὰ ἑλληνικά, πρῶτον ποὺ δὲν τῷχουσι ἢ τρεῖς δουλεμέναις γλώσσαις τῆς Εὐρώπης ὡς πρὸς τὰ λατινικά· ὡσάν ὅπου αὐταῖς ἔχουσι (ναί) πολλαῖς λέξεις καὶ ὄρους ἀπ' ἐκεῖνα· ἀμὴ ὄχι πῶς τὰ ἐπῆραν ὕστερον ὅλαι· ἐπειδὴ κ' ἀπὸ τὸν καιρὸν ποὺ ὄριζαν οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ἔθνη τους, λαλῶντας αὐτὰ τὴν γλῶσσαν ἐκείνων, τὴν ἐδιάφθειραν καθ' ἓνα κατὰ τὸν ὄργανισμὸν τῆς γλώσσας καὶ τοῦ λάρυγγός τους κατόπ' οἱ πρωτεῖνοι φιλόσοφοι τους ἀρπάζοντας βεβιασμένως λατινικά πολλοὺς αἰῶνες, κ' οἱ νεώτεροι τους καλλιεργῶντας τα πολλαῖς δεκαετηρίδες ἐπὶ τὸ φυσικώτερον ὅλαι· μαζὶ, ἐσχημάτισαν κατὰ μικρὸν ὅλοι μαζὶ ταῖς γλώσσαις αὐτὸ ποὺ φαίνονται, δηλαδὴ τὸ πολὺ μέρος ἀπὸ διεφθόρτα λατινικά, κ' ἓνα πολλοστημόριον ἀπὸ λέξεις δικαῖς τοὺς αὐτόχθονες· τώρα ὅμως ποὺ ἐπῆραν εἶδος καὶ τελειότητα καθὴν μιὰ γλῶσσα, δὲν μπορεῖ νὰ παρ' ὁ τυχὼν λέξι· ἀλλὰ μόνον οἱ ἄριστοι· ἐπειδὴ κ' αὐτοὶ ἔχοντας κάποτε χρεῖα, καὶ δίδοντας τουλάχιστον εἶδησι πῶς νεωτερίζουσι κατὰ τοῦτο, προοιμιάζουσι μ' ἓνα ὡς εἰπεῖν, καὶ μεταρρυθμίζοντας τὴν λατινικὴν φωνὴν στὸν τύπον τῆς γλώσσας τους, τὴν μεταχειρίζονται· τὴν πέρνουσι ἀσμένως κ' ἄλλοι εὐθύς, καὶ κοινολογεῖται· τὸ αἶτιον τῆς δυσκολίας εἶν' προφανές· ὡσάν ὅπου ἢ προσῳδία καὶ δύναμι τῶν στοιχείων τῆς Ἰταλικῆς, φραντζέζικης καὶ σπανιόλικης, κ' ἀκολουθῶν δὲν μπαίνουσι σὲ μεταχείρισθ' ἢ λέξεις, σάν πράγματα μὲ τὴν ὁλότῃ ἀλλότρια εἰς αὐταῖς ποὺ ἀπαλλοτριώθησαν ἀπὸ τὴν λατινίδα μὲ φωνήεντα, μὲ διφθόγγους καὶ μὲ σύμφωνα ἰδιάζοντα σ' αὐτονοῦς· τὸ ἴδιον καὶ χειρότερον εἶναι τοῦτο στὰ βλάχικα, ποὺ ἔχουσι καὶ ἄλλα γράμματα, τὰ σλοβάνικα.

Δὲν εἶν' τὸ αὐτὸ ὅμως σ' ἡμᾶς τοὺς Ῥωμαῖους, ποὺ τὰ ἑλληνικά μὴν ἔχοντας πλέον τὴν αὐτὴν προσῳδία ποὺ εἶχαν, τὰ προφέρουμι· ἡμεῖς μὲ τὴν δικὴν μας· ὅθεν ὅ,τι μόνον τὰ μεταφέρουμε στὸ Ῥωμαῖκόν τύπον· εὐθύς γένουσι φυσικὰ Ῥωμαῖκα· μ' ὅλον τοῦτο κ' αὐτὸ πάλαι συμφέρει νὰ τὸ κάμνουσι μόνον οἱ χαριέστεροι μας, καὶ ὄχι ὅλοι· τὴν αὐτὴν εὐτυχία ἔχουσι κ' οἱ Τούρκοι ὡς πρὸς τ' ἀραβικά καὶ τὰ πέρσικα· ὡσάν ὅπου ἔχοντας σχεδὸν τὴν αὐτὴν προσῳδία μὲ τὰ κεινούς ὅ,τι ἀπογυμνώσουσι τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ τύπου ἐκείνων, τὰ ἐξειδιάζονται.

Βγάζοντας τὰ ἑλληνικά ποὺ μ' ἓνα ἢ πολλὰ πάθη ἔγιναν ἤδη Ῥωμαῖκα, ὅλαι τὰ ἄλλα λογογραφικὰ ἀπὸ τὴν ἀτθίδα ἢ κοινὴν μπορούμι νὰ τὰ μεταφέρουμε στὴ γλῶσσαν μας, σχηματίζοντάς τα ἢ κλίνοντάς τα στὴ Ῥωμαῖκία συζυγίαν ἢ κλίσι, ὅ ἐστι μεταβάλλοντάς κατ' ἀναλογίαν τῆς ἑλληνικαῖς καταλήξεως στῆς Ῥωμαῖκίαις· δυὸ πράγματα ὅμως δὲν ἐνδίδουσι τόσο τόσο στὸ νὰ ἐκρωμαῖσθουσι (ὡς εἰπεῖν), δηλ. ἓνα ἢ ἀυξήσεις τῶν

ρήμάτων πού ἀρχίζουν ἀπό α, ε, αι, αυ, ει, ευ καί οι καί ἄλλο τὰ ὀνόματα πού καταβιβάζουν τὸν τόνο στῆς πλάγιαίς τους· ὅθεν ἐκεῖ πού μὲ τὴν ὀλότῃ ἀντιστέκουντ' αὐτὰ, πρέπει νὰ τ' ἀποφεύγουμε, ἢ, ἀλλάζοντας τὴ σύνταξι, νὰ οἰκονομοῦμ' εὐφυῶς τὴ δουλειά μας.

Ὅξ' ἀπὸ τὰ ἑλληνικά πάλε πού μπορούμε νὰ μεταφέρουμε στὸν τύπο μας τὸ ρωμαῖκο, μπορούμε καί πολλά νὰ τὰ μεταχειριστοῦμε τέτοια καθὼς εἶναι στὰ προσδιωρισμένα ἑλληνικά ὅπου εἶπαμ'· λοιπὸν λέμε κεφαλαιωδῶς, πῶς ἀπ' ὄλα τὰ μέρη τοῦ λόγου μπαίνουν σὲ χρῆσι πολλόταταις λέξεις στὰ ῥωμαῖκα μὲ τὸν ἑλληνικὸν τύπο, καί τῷ λόγῳ τῆς διαληφθείσης κοινῆς τοῦ προφορᾶς καί προσωδίας δὲν προξενοῦν καμμιά παραφωνία, παρατηρῶντας τινὰς μόνε νὰ μὴν ἐναντιώνονται (ὡς ἔφθην εἰπῶν) ἢ χρονικαῖς ἀβξήσεις καί ὁ καταβιβασμὸς τοῦ τόνου· ἐπὶ τούτοις μπορούμε νὰ οἰκειωθοῦμε παρενθετικῶς κ' ὄσαις θέλομε μικραῖς παρεμπίπτουσαις πρότασαις ἑλληνικαῖς· τὸ ὁποῖο τῶχουν κ' οἱ Τοῦρκοι ὡς πρὸς τ' ἀραβικά καί τὰ πέρσικα· γιὰ ὄλ' αὐτὰ ἐκθέτομε ἀκριβῆ στὸν οἰκείῳ τόπο τους διδασκαλία.

Μ' ὄλον τοῦτο στὰ καινούργια πράγματα πού εὐρέθησαν κ' ἐφευρέθησαν σήμερα στῆς ἐπιστήμαίς καί τέχναίς, δὲ μᾶς φτάνουν ὄσο πολλαῖς λέξεις καί σφετερίσουμε γραμματικῶς ἀπὸ τὰ ἑλληνικά· ὅθεν ἀπαραιτήτως πρέπει πρὸς ὄρας νὰ πολιτογραφήσομ' ὄμοίως πολλαῖς ἄλλαις ἀπὸ τὰ εὐρωπαϊκά καί ἄσιανὰ ἔθνη καί μὲ καιρὸ σὰ γέν' ἢ παιδεία κοινῆ στὸ δικό μας, ἦτοι σὰ γένουμε καί λόγιοι, καί θελήσομε, τῆς βγάνουμε βέβαια· τοῦτο δὲν εἶναι παντελῶς καινοφανές· γιὰ τὸ νὰ πάρουν λέξεις ἀπὸ ἄλλογενεῖς τῶκαμαν (ὄς εἶναι καί λίγο) οἱ Ἑλληνες κ' οἱ Ἀραβες, τῶκαμαν μὲ τὴν ὀλότ' οἱ Λατῖνοι, τῶκαμαν ἐπὶ πολὺ οἱ Ῥωμαῖοι μας, τὸ κάμνουν ἐπ' ἀπειρον ἤδη ὄλ' οἱ εὐρωπαϊοὶ (καί μάλιστα οἱ Ἑγγλέζοι) ἀπὸ τὰ ἑλληνικά, ἀπὸ ἀναμεταξύ τους κ' ἀπ' ὄλαις ταῖς γλώσσαις τοῦ κόσμου πεπαιδευμέναις ἢ ἀπαίδευταις· προσέτ' οἱ Εὐρωπαῖοι στὰ καινούργια πράγματα πού ἐφευρίσκουν φκιάνουν (τί εὐκληρία δική μας!) καί ὀνομασίαις ἑλληνικαῖς· τέτοια λοιπὸν εἶναι τηλεσκόπιον, μικρόμετρον, ἠλιόμετρον, ἀεροστατικὴ μηχανὴ καί μυρία ἄλλα.

Ὅλαις ἢ γραμματικαῖς σ' ἐμᾶς καί στὴν Εὐρώπη διαιροῦνται κοινοτέρως σὲ δυὸ μέρη, ἦτοι στὸ ἐτυμολογικὸ καί τὸ συντακτικὸ· μ' ὄλον τοῦτο βλέπομε πῶς ὁ Γαζῆς μεθοδικώτερον ἐδιαίρεσε τὴ δική του σὲ τέσσερα, κ' οἱ Ἀραβες τὴν ἀραβικὴ μὲ τὸν αὐτὸν λόγον σὲ πέντε· ἐμεῖς ὄμως βλέπωντας τὴ γραμματικὴν τοῦ Γαζῆ νὰ μὴν εἶναι καθολικώτερον ἐν χρῆσει στὸ ἔθνος, καί γιὰ ἀρχάριο, καί θεωρῶντας τὴν κοινότερη σὲ δυὸ διαίρεσι τῆς γραμματικῆς νὰ μὴ χρησιμεύῃ (ὄσο τὸ ἐπαγγέλλεται) γιὰ τοῦτο τὸ τέλος, μᾶς ἐφάνηκε πολλὰ καλλίτερον νὰ κάμουμε τὴ ῥωμαῖκία μας τριμερῆ· ὅθεν στὸ πρῶτο μέρος ἐβάλαμε τὸ ἐτυμολογικὸ, ὄξστι μόνε τοὺς στοιχειακοὺς τῆς τέχνης ὄρους κατὰ τὴν φυσικὴν τάξιν τους, καί τοὺς τύπους πού ἔχουν τὰ ὄχτῳ μέρη τοῦ λόγου, χωρὶς νὰ δώσομε σ' αὐτὰ κανέναν ὄρισμό, γιὰ νὰ μὴν ἐνοχλοῦνται μὲ συλλογισμοὺς τὰ παιδιὰ, ἀλλὰ νὰ ἔχουν μόνε ὄλην τοῦ μνημονικοῦ τους, ἐκεῖνο πού πρέπει καί μπορούν καλλίτερ' ἀπὸ τοὺς μεγάλους. Τὸ δεύτερον μέρος τὸ εἶπαμ' ὄριστικὸ, ἐπειδὴ καί αὐτουνοὺς τοὺς ὄρους τοὺς ἐκάμαμ' ἐδῶ ἀντικείμενον τοῦ διανοητικοῦ· δηλαδὴ ἐδόσαμε τοὺς ὄρισμοὺς τους, κ' ἐβάλαμε καί παραδείγματα, δυὸ πράγματα, πού προξενοῦν ἐντελῆ πληροφορία σ' ἓνα τέτοιο ἐπιστητὸ μεταφυσικὸ· τοῦτα τὰ δυὸ μέρη τῆς γραμματικῆς μαθαίνωντάς τα εὐκόλα καί κατ' ἀκριβείαν κ' ἓνα παιδί σὲ λίγον καιρὸ, μπορεῖ νὰ μεταβῆ στὴ θεωρία καί γύμνασι πῶς νὰ συνθέτῃ ἢ νὰ ἀναλύῃ τὸ ῥωμαῖκο λόγον καί τοῦτο εἶναι τὸ συντακτικὸ· τὸ ὁποῖο τὸ ἐκάμαμε τρίτον μέρος τοῦ βιβλίου μας, ἐκθέτωντας τοὺς κανόνες τοῦ συντακτικοῦ ἀφοριστικῶς, κ' ἀναφέρωντας σὲ κάθε κανόνα παραδείγματα.

Συγγράφωντας λοιπὸν μὲ τέτοια ἐπεξεργασία ῥωμαῖκα μὴ πενταετία σωστή, καί μὲ πρᾶξι καί θεωρία ἀποχτῶντας ὄλην γραμματικὴν, εὐθὺς ἀρχόμενος ὁ ἔκτος χρόνος (α), ἐπιχειριστήκαμε κ' ἐκαταστρώσαμε (σὺν Θεῷ) τὴν παρούσα κοινὴ γραμματικὴν σὲ ὄσα ἐπληροφορηθήκαμε ὄς τὰ τῶρα· μ' ὄλον τοῦτο καί μὲ τόσο ἓνας εἰσαγωγικὸς γένεται γραμματικὸς καί λόγιος ἐφ' ἱκανὸν (τί ἀναγκαιότερο;) στὴ γλώσσα του, κ' ἀποχτοῦν δύναμι τὰ παιδιὰ νὰ προβαίνουν γλίγωρα καί καλὰ στὰ μέχρι τοῦδε δυσκολώτατα ἑλληνικά μας γραμματικά· εἰς τὰ ὁποῖα (σὺν Θεῷ ἀρωγῷ) κάμουμε παρόμοια γραμματικὴ· ὅθεν συγκαλοῦμε ὄλους νὰ σπουδάξουν αὐτὴν τὴν εἰσαγωγικὴν γραμματικὴν ἐπιμελῶς, καί νὰ τὴ μεταχειρίζονται γιὰ τὸ κοινὸ καί τὸ ἴδιο ὄφελος· ὄς εἶναι βέβαιοι ὄμως, ἢ κἄν ὄς τὸ ὄποθέσουν, πῶς εἶν' αὐτὴ καλὴ κατὰ τὸ παρόν, κ' ὄς μὴ χασομε-

ροῦνε ποσῶς νά τήν ἐπιδιορθώνουν· ἀπό τὸ ἄλλο μέρος πάλ' ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἤδη ἔξι μεταφυσικῆς, λογικῆς καὶ γραμματικῆς ἐπιστήμης, τοὺς παρακαλοῦμε νά τήν καλλιεργοῦνε κατὰ τὸ πρακτικὸ καὶ θεωρητικὸ τῆς, καὶ νά τὴ βελτιώνουνε κατὰ χρέος γιὰ τὴν κοινὴ λυσιτέλεια· ὡσάν ὁποῦ ὄσο νά τὴ συνθέσουμε, ἦτον ἡμέτερο φιλοτέχνημα, μετὰ τοῦτο πλέον εἶναι σύγγραμμα τῆς πολιτείας· καθὼς οἱ γόνοι τῶν Λακεδαιμονίων ἦταν μέχρι τινὸς τῶν γονέων τους, κ' ἔπειτα ῥητῶς τῆς δημοκρατίας τέκνα· μ' ὄλον τοῦτο δὲν εἶχαν φροντίδα τῆς ἀγωγῆς τους ὄλ' οἱ Σπαρτιάται ἀλλὰ μόνε οἱ ἔφοροι· γιὰτὶ ἀλλιῶς (βέβαια) δὲν ἐγένονταν ἀμίμητ' ἢ ἀριστη πολιτεία τους, ἐκεῖνο ποὺ ἦταν· ὡσαύτως μήτ' αὐτὴ ἡ γραμματικὴ θέλει ὠφελῆσει στὸ κοινόν, ἢ θέλει βελτιωθῆ ποτές, ἂν τὴν κρίνουν καὶ τὴν διορθώνουν ὄλ' οἱ σπουδαῖοι.

Εἰσαγωγή στὰ ρωμαϊκά γραμματικὰ

ΤΥΠΟΙ, ἢ ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΥ

I. Γράμματα

1. Ἀπ' τὰ εἰκοσιτέσσαρα γράμματα, φωνήεντα εἶν' ἑφτά: α, ε, η, ι, ο, υ, ω. Τὰ λοιπὰ δεκαφτὰ εἶναι σύμφωνα: β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, ξ, π, ρ, σ, τ, φ, χ, ψ· εἶναι καὶ ὀχτῶ σύνθετα φωνήεντα: αἰ, εἰ, οἰ, ου, α, η, φ, υἰ· καὶ πέντε σύνθετα σύμφωνα: μπ, γκ, ντ, τζ, ντζ.

2. Ἀπ' ὄλα τὰ φωνήεντα γένονται ὀχτῶ διπλᾶ φωνήεντα, αῖ, εῖ, ια, ιη, ιο, ιου, οῖ, [...]τὰ διπλᾶ φωνήεντα τὰ ἔλεγαν οἱ Ἕλληνες διφθόγγους· εἶν' ἀκόμι τέσσαρα τινὰ ποὺ οἱ Ἕλληνες τὰ εἶχαν διφθόγγους, καὶ τώρα εἶναι συλλαβαίς, αυ, ευ, [ηυ] ου.

3. Εἶναι καὶ ἄνισα διπλᾶ φωνήεντα εἴκοσι, τὰ ὁποῖα τὰ ὠνομάσαμε ἡμιδιφθόγγους: τὸ α μετὰ τὸ ε (ἐπὶ γ' ἐγώ), τὸ α μετὰ τὸ ε (ἐγὼ τοῦ τὸ εἶπ' ἰδιαιτέρως), τὸ α μετὰ τὸ ο (ἐγὼ ἀκολουθῆσ' ὄλην τὴν ἡμέρα), τὸ α μετὰ τὸ ου (τὸ διάστημα οὐρανοῦ καὶ γῆς)· τὸ ε μετὰ τὸ α (ἐμεῖς ἐπεράσαμε ἀπ' ἐκεῖ), τὸ ε μετὰ τὸ ε (ἐμεῖς τὸν ἀνταμῶσαμε ἰδιαιτέρως), τὸ ε μετὰ τὸ ο (τρέχουμε ὄλοι στὸ θάνατο), τὸ ε μετὰ τὸ ου (βλέπουμε οὐρανὸ καὶ θάλασσα)· τὸ ε μετὰ τὸ α (ἐνα σιμάθ' ἀπάνου στὸν οὐρανόν), τὸ ε μετὰ τὸ ε (ἐκαμ' ὄ, τ' ἐκαμα), τὸ ε μετὰ τὸ ο (ὄ, τ' ὄριζης), τὸ ε [μετὰ τὸ ου (...)], τὸ ο μετὰ τὸ α (...), τὸ ο μετὰ τὸ ε (...), τὸ ο μετὰ τὸ ε (...), τὸ ο] μετὰ τὸ ου, (τ' οὐδέτερο)· τὸ ου μετὰ τὸ α (ὄπ' ἂν κοιτάξω, οὐ βλέπω)· τὸ ου μετὰ τὸ ε (ὄπ' ἐδοκίμασ' ἀπέτυχα)· τὸ ου μετὰ τὸ ε (τὸ ὄδωσα στὰ χέρια τ' ἰδιαιτέρως), τὸ ου μετὰ τὸ ο (στὸν οὐρανὸ μας ἀπάν' ὄποιοι κοιτάξω).

4. Τὸ αὐτὸ εἶναι καὶ γιὰ τὰ σύστοιχα φωνήεντα καὶ ταῖς λέξεις ποῦ πάσχουν κρᾶσι, ἢ θλίψι σταῖς ἀρχαῖς τους, ἢ τὸ τέλος τους.

5. Εἶναι καὶ τριπλᾶ φωνήεντα (κ' ὄ ἀναιδής, κ' ἡ ἀλήθεια), τὰ ὁποῖα τὰ ὠνομάσαμε τριφθόγγους.

6. Ἀπ' ὄλα τὰ σύμφωνα δεκατρία εἶναι δασέα· β, γ, δ, ζ, θ, λ, ρ, φ, χ, μπ, γκ, ντ, ντζ· εἰς τὰ ὁποῖα δταν προηγούνται ἢ ἀκολουθοῦν τὰ τέσσαρα φωνήεντα, α, ο, ω, ου, εἶναι μακρὰ· εἶναι καὶ ψιλὰ σύμφωνα ἑφτά, κ, μ, ν, π, σ, τ, τζ, εἰς τὰ ὁποῖα δταν προηγούνται ἢ ἔπονται ὄλα τὰ φωνήεντα, εἶν' βραχέα· τὰ δύο διπλᾶ, ξ, ψ, εἶναι πάλε ψιλὰ σύμφωνα.

II. Συλλαβὴ

Ἀπὸ τὰ γράμματα γένονται ἢ συλλαβαίς (Στέ, φα, νος - Στέφανος)· ἢ συλλαβὴ ἄλλ' εἶναι μακρὰ, κ' ἄλλη βραχεῖα· δυὸ συλλαβαίς μακραῖς (λόγος)· δυὸ βραχεῖαις (κόπος), ἢ πρώτη μακρὰ κ' ἡ δεύτερη βραχεῖα (πιάνω), ἢ πρώτη βραχεῖα κ' ἡ δεύτερη μακρὰ (καμιά).